

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΦΙΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Μακροδημήτρης Αντώνης
Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Όσο πιο προσεκτικά κοιτάζει κανείς τη δυναμική και τη βαθύτερη λογική του ιστορικού κύκλου που τώρα διανύουμε διαπιστώνει ότι, παρά την ενδεχόμενη ασάφεια στο γενικό περίγραμμα, η κατεύθυνση δεν είναι προς τα σοσιαλδημοκρατικά και πολύ λιγότερο τα αμιγώς σοσιαλιστικά ιδεολογικά προτάγματα και πρακτικές. Αντίθετα, τα ισχυρότερα ρεύματα του σύγχρονου φιλελευθερισμού επικρατούν στον πολιτικό στίβο, ενώ από καιρό ηγεμονεύουν ιδεολογικά. Από τη στιγμή που διαπιστώθηκε και έγινε ευρύτερα αποδεκτό, ιδίως μετά τις κοσμοϊστορικές μεταβολές της περιόδου 1989-91, ότι η «δημοκρατία ή θα είναι φιλελεύθερη ή θα πάψει να είναι δημοκρατία», φαίνεται ότι δεν υπάρχει σοβαρή εναλλακτική πρόταση από τις στρατηγικές του δημοκρατικού φιλελευθερισμού στην πολιτική, την οικονομική και την κοινωνική σφαίρα.

Πρόκειται, όμως, για έναν φιλελευθερισμό που όχι μόνο είναι δημοκρατικός στις αξίες και τις μεθόδους της επικράτησής του, αλλά φέρει και ένα ανθρώπινο πρόσωπο και είναι εμπλουτισμένος με έντονα κοινωνικά στοιχεία. Έναν δημοκρατικό και κοινωνικά προσανατολισμένο φιλελευθερισμό που δεν εξαντλείται σε πρακτικές ενός ευσπλαχνικού και φιλόανθρωπου χαρακτήρα («compassionate conservatism» αμερικάνικου τύπου), αλλά προϋποθέτει και συνεπάγεται μέτρα και πολιτικές τιθάσευσης του «άγριου καπιταλισμού».

Γιατί γνωρίζουμε, όπως τόνιζε χαρακτηριστικά ο φιλόσοφος Isaiah Berlin, ότι «η αχαλίνωτη ελευθερία για τους λύκους θα σήμαινε θάνατος για τα πρόβατα». Καθώς και ότι η βαθύτερη «ηθική της ελευθερίας» δεν αποτελεί περιπλάνηση σε ένα άναρχο κενό της ερήμου, αλλά η επιλογή ενός δρόμου με κανόνες, όρια και προσανατολισμούς. Στο τέλος-τέλος, η ελευθερία με την πληρέστερη και πιο θετική έννοιά της συνίσταται στο να επιλέγει κανείς συνειδητά και αδέσμευτα τα «καλά πράγματα» στη ζωή. Και αυτά είναι εκείνα που έχουν καθολικό χαρακτήρα και δεν μπορεί να ασκούνται προνομιακά και αποκλειστικά υπέρ ορισμένων (των ισχυρών) και εις βάρος άλλων (των πιο αδύνατων και λιγότερο ευνοημένων).

Ο τετραγωνισμός του κύκλου

Μπορεί η πρόκληση μιας έλλογης και δίκαιης σύνθεσης μεταξύ ισότητας και ελευθερίας να μην είναι δεκτική απλών λύσεων και να εξακολουθεί να προβληματίζει μπορεί ακόμα ο «τετραγωνισμός του κύκλου της πολιτικής», τουτέστιν η προαγωγή τόσο της ελευθερίας και της οικονομικής ευημερίας όσο και της κοινωνικής αλληλεγγύης και δικαιοσύνης στη σύγχρονη δημοκρατία να μην είναι εύκολη υπόθεση. Όμως, η μέση οδός της εναρμόνισης των δύο βασικών αξιών και η αποφυγή των άκρων (τόσο της έλλειψης όσο και της υπερβολής της μιας ή της άλλης) μοιάζει να είναι όχι μόνο προφανής για τη βιωσιμότητα της δημοκρατίας, αλλά και αναγκαία.

Αντί, δηλαδή, να παραμένει κανείς παγιδευμένος στις αντιθετικές και αμοιβαία αποκλειόμενες όψεις του κλασσικού διλήμματος της δεξιάς ή της αριστεράς, που οδηγεί όχι μόνο σε ιστορικά ξεπερασμένες αλλά και σε ανεδαφικές επιλογές μηδενικού αθροίσματος (ή το ένα - ή το άλλο), είναι προτιμότερη η συνθετική και συνδυαστική στρατηγική εναρμόνισης της ισότητας και της αλληλεγγύης με την ελευθερία και την κοινωνική ευημερία. Γιατί η ιδανική κατάσταση στη δημοκρατία, μας θυμίζει από παλιά ο Alexis de Tocqueville, προϋποθέτει την εξισορρόπηση και όχι την εξαφάνιση του ενός ή του άλλου αξιακού προτάγματος. Όστε το πάθος της ισότητας να μην υποσκελίζει την ελπίδα και τη δυνατότητα της ελευθερίας.

Εξ άλλου, το πρόταγμα της ελευθερίας και του αυτοκαθορισμού του υποκειμένου σε όλες τις σφαίρες του κοινωνικού πράττειν θα υπαγόρευε τη γενική προάσπιση της αυτονομίας και της απελευθέρωσης του ανθρώπου:

- από τη φτώχεια και την εξάρτηση, πράγμα που υποτίθεται ότι επιτυγχάνεται καλύτερα με την οικονομία της αγοράς,
- από την αυθαιρεσία και την επιβολή του ισχυροτέρου, την οποία καταστέλλει και καταπολεμά το κράτος δικαίου,
- από την απεριόριστη και ανεξέλεγκτη εξουσία, η οποία πρέπει να τίθεται υπό τον έλεγχο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας,
- από τα δόγματα και τη μισαλλοδοξία, εξ ου και η ανάγκη για τον πλουραλισμό των αξιών, των ιδεών και των πεποιθήσεων, για την ηθική της ανεκτικότητας, του αλληλοσεβασμού και του διαλόγου στην κοινωνία των πολιτών.

Τα παραπάνω στοιχεία αναφέρονται στον πυρήνα ή το γενικό διάγραμμα μιας συνθετικής πολιτικής στρατηγικής που εκτυλίσσεται στον μεγάλο ενδιάμεσο χώρο της εναρμόνισης της ισότητας και της αλληλεγγύης με την αυτονομία, την ελευθερία δράσης και τη δημιουργικότητα των κοινωνικών υποκειμένων. Και μπορούν φυσικά να προσλάβουν ποικίλες επιμέρους κατευθύνσεις και εφαρμογές της μιας ή της άλλης μορφής σε συγκεκριμένες ιστορικές και πολιτικές συνθήκες.

Σε κάθε περίπτωση, απαραίτητη είναι η έμπρακτη τήρηση της δημοκρατικής αρχής, ο σεβασμός της ελευθερίας των απόψεων και των αντιλήψεων σε όλους τους πολιτικούς και τους δημοσίους θεσμούς της χώρας, περιλαμβανομένων των κομμάτων, της κυβέρνησης, της διοίκησης και της αυτοδιοίκησης. Γιατί κανείς θεσμός στη δημοκρατία δεν μπορεί να διοικείται με τρόπο που δεν είναι δημοκρατικός. Αυτό είναι το μείζον ιστορικό κεκτημένο του 20ού αιώνα.

Το κείμενο προέρχεται από την εισήγηση του κ. Αντώνη Μακρυδημήτρη στην εκδήλωση του Ινστιτούτου Δημοκρατίας με θέμα: «ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ & ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ 'ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ'» που πραγματοποιήθηκε στην Θεσσαλονίκη, την Τετάρτη 30 Νοεμβρίου 2005.

* Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την Ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)